

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 11

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Kucharov Jamshid Qulnazarovich

ROSSIYANING PAXTA YETISHTIRISH BORASIDAGI SINOV-TAJRIBALARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR (TURKISTON TO'PLAMI MATERIALLARI ASOSIDA) 11-14

Taʼbaev Amirbek Ashirbaevich

Б.Х.КАРМИШЕВА АСАРЛАРИДА “ИЛК ҚАБИЛАЛАР”ГА ОИД ЭТНОНИМЛАР МАСАЛАСИ 15-23

Ҳамаев Нодирбек Мўминович

ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924) 24-32

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING FAOLIYATI 33-36

Қозоқов Тоҳиржон Қодиралиевич

НАМАНГАНДА ҚОЗИЛАР ВА СУДЛАР ТАРИХИ 37-42

Артикбаев Ойбек Салимахамаатович

ЎЗБЕК-ҚОЗОҚ ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАРДА НАМОЁН БЎЛИШИ (XX АСР ТОШКЕНТ ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 43-56

Atavullayeva Shaxlo Musoyevna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI ... 57-62

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Қўчқаров Файзулло Абдужабборович

ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – АГРАР СОҲАНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 63-70

Shao Junling

ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN'S REGIONAL ECONOMY .. 71-76

Ashirov Nurmurod Qulmatovich

RAQAMLI TECHNOLOGIYALARDAN KENG KO'LAMDA FOYDALANISHDA BANK TIZIMINI IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO'LLARI 77-82

Togayev Salim Sobirovich

BANK XIZMATLARIGA BO'LGAN ISHONCHNI OSHIRISH YOHUD MIJOZNI JALB QILISHNING SAMARALI YO'LLARI 83-89

Саттаров Ғанижон Озодович

МИНТАҚА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН ФОЙДАЛАНИШ ОМИЛЛАРИ 90-96

<i>Yakubova Samira</i> LEVERAGING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: STRATEGIES FOR OPTIMAL INVESTMENT FINANCING	97-102
<i>Abdualiyev Hamidulla Toxirjonovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASINING INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH TIZIMIDAGI LOYIHALARNI BOSHQARISH OFISI	103-109
<i>Egamberdiyeva Salima Rayimovna</i> XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	110-118
<i>Xolmamatov Diyor Haqberdievich</i> SANOAT KORXONALARINING BOZORDAGI MAVQEINI BAHOLASHDA SPACE TAHLIL USULIDAN FOYDALANISH	119-127
<i>Gafurova Dilshoda</i> INNOVATIVE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: ASSESSING STRATEGIES AND IMPACTS	128-132
<i>Xomidov Abdugaffor Axmadjonovich</i> TA'LIM SOHASIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH	133-139
<i>Raxmonov Mirvoxid Rajabovich</i> NAVOIY VILOYATI ASOSIY KAPITALIGA INVESTITSIYALAR TUZILISHI VA DINAMIKASI TAHLILI	140-149
<i>Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li</i> DON VA DONNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA SNW TAHLIL USULINING O'RNI VA UNI QO'LLASH XUSUSIYATLARI	150-159
<i>Aziza Umarova</i> AKSIYALARNI BIRLAMCHI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) AMALIYOTI ORQALI MOLIYAVIY RESURSLARNI SHAKLLANTIRISHNING HORIJ TAJRIBASI	160-167
<i>Абдуллаев Бунёд Ўткирович</i> СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ	168-178
<i>Matjonov Bekjon Ravshonbekovich</i> SOME CHARACTERISTICS OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN	179-185
<i>Алиматова Наргис Абдухалиловна</i> КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ-РАҚОБАТБАРДОШЛИК ОМИЛИ.....	186-197

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Kobulniyazova Gulchexra Toshpulatovna</i> F. NITSSHE “HAYOT FALSAFASI” KONSEPSIYASI IJTIMOY RIVOJLANISHNING IRRATSIONAL ASOSI	198-204
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON MOHIYATI, UNING BIOLOGIK VA IJTIMOY TABIATI	205-211
<i>Турсунов Лочин Эркинович, Хакимова Дилноза Юсуфхоновна</i> РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ У ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ	212-218
<i>Urinboyev Dilmurod Tura o'g'li</i> HUQUQIY FAOLLIK VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI.....	219-225
<i>Яздонов Зикирилло Шукуруллоевич</i> АЛ-ҲАКИМ АТ-ТЕРМИЗИЙНИНГ СЎФИЁНА ҚАРАШЛАРИ ВА МАЛОМАТИЙЛИККА МУНОСАБАТИ	226-231
<i>Nabiyev Maxsud Abdumannonovich</i> IQTISODIY MADANIYATNING MAZMUNIVAMOHIYATI	232-238
<i>Haydaraliyev Shuhratjon</i> MARKAZIY OSIYODA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI	239-243
<i>Хамраев Сардорбек Шарафутдинович</i> ЭКОТУРИЗМ ЖАРАЁНЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ ЭВОЛЮЦИЯСИ..	244-250
<i>Xashimov Sheraxon Jo'raxonovich</i> O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI YUKSALTIRISHDA MILLIY TURIZMDAGI EKOLOGIK TURIZMNING TUTGAN O'RNI	251-260
<i>Хатамова Рашида Закиржановна</i> ПАТРИОТИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	261-266
<i>Патиев Холдор Икромович</i> ЖАДИДЧИЛИК ҚАРАШЛАРИ НЕГИЗИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА ЖАМИЯТДА РИВОЖЛАНИШИ	267-275
<i>Ismoilova Hayitxon Maxammadjonovna</i> FARG'ONA VODIYSIDA OILA URF-ODATLARI VA QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOY JARAYONLARDA NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI	276-280
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> GLOBALLASHUV VA OILA AXLOQIY MADANIYATINING O'ZARO ALOQADORLIGI	281-287
<i>Raxmankulov Farhod Raximkulovich</i> MULKDORLAR QATLAMIDA IJTIMOY MAS'ULIYAT TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	288-292
<i>Shirinov Anvar Qanoatovich</i> MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI	293-299

Xandamova Marifat Akramovna
 “OSOR AL-BOQIYA” – ABU RAYHON BERUNIY ILMIY IJODINING DURDONASI..... 300-304

Teshaboev Muhiddin Marifovich
 IJTIMOY DAVLATDA IJTIMOY ADOLATNI TA’MINLASH VA IJTIMOY INSTITUTLARNING
 MAQSADI 305-311

Karimov Rahmat Rahmonovich, Bekbayev Rauf Rustamovich
 MADANIY ANTROPOLOGIYA FANINING PREDMETI VA IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR
 TIZIMIDAGI O’RNI 312-320

Talapov Baxriddin Alijanovich
 DEMOKRATIYA VA SHARQONA BOSHQARISHNING ETNODIFFERENSIAL
 XUSUSIYATLARI 321-326

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Ayuzmuratova Nurjamal Dastembayeva
 КАРАКАЛПАКСКИЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА..... 327-332

Olga Filippova
 ADDING REDUNDANCY FUNCTIONS TO CLUSTERED IMPLEMENTATION 333-345

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi
 INGLIZ TILIDAGI RIELTORLIK FAOLIYATIGA OID TERMINLARNING O’ZBEK TILI O’ZLASHISH
 MASALALARI 346-351

Narzieva Gulnoza Akbarovna
 LEKSIK BIRLIKLARDA MILLIY – MADANIY KOD IFODASI 352-357

Qodirova Mukaddas Tog’ayevna, Ibragimova So’g’diyona Ikrom qizi
 INGLIZ-O’ZBEK TILLARIDA VERBAL VA NOVERBAL MULOQOT TABULARINING
 QO’LLANILISHI 358-362

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Tўраев Сардор Абдихаким ўғли
 ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
 ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ УМУМИЙ ЧОРАЛАРИ 363-371

Атаев Шокир Куранбаевич
 ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
 АСОСЛАРИНИ ЯНАДА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ 372-377

Юсупов Илхомжон Ибодиллаевич
 ҲУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ПРИНЦИПИНING АЙРИМ НАЗАРИЙ - ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ
 ХУСУСИДА 378-385

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Adizova Nigora Baxtiyorovna
 MUAMMOLI TA’LIM ASOSIDA BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING DIVERGENT
 TAFAKKURINI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISH 386-390

<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARI TALABALARINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ISPAN TILINI O'QITISHDA VIRTUAL REALLIKDAN FOYDALANISH	391-400
<i>Uralova Muxabbat Sanjar qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING IJODIY-METODIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	401-406
<i>Kenjabaev Jahongir Abdusalimovich</i> METHODOLOGY FOR TEACHING ENGLISH BASED ON INTERNET RESOURCES	407-411
<i>Abdusamatov Alisher Sobirovich</i> TA'LIMNI LOYIHALASHTIRISH JARAYONIGA SEMIOTIK YONDASHUV	412-417
<i>Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna, Sobirova Nargiza Numonjonovna</i> TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O'RNI	418-422
<i>Babayeva Maxfuza Abduvaitovna</i> TA'LIMDA FANLARARO BOG'LANISHNING AHAMIYATI	423-429
<i>Nazarova Zarrina Allaberdiyevna</i> MAKTAB O'QITUVCHILARINING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	430-435
<i>Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna</i> O'QITUVCHILARINING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SHART- SHAROITLARI	436-442
<i>Умаров Азиз Авазович</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	443-447
<i>Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI(STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI MISOLIDA).....	448-453
<i>Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna</i> DIVERSIFIKATSIYA TAMOYILI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIGINI YUZAGA CHIQRISH METODIKASI	454-461
<i>Komilov Nodirbek Bokijonovich</i> THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF MEDICINE IN INCREASING THE EXCLUSIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	462-466
<i>Sapieva Nargiza Mamayusufovna</i> IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH	467-478
<i>Norqobilova Rayxona Davlatovna</i> XORIJIY FANLARDAN BOLALARNING MAKTABGA TAYYORGARLIGINING DIAGNOSTIKASI	479-484

<i>Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich</i> SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR UCHUN RAQAMLI VOSITALAR VA PLATFORMALARNI HAMDA O'QITISH USULLARINI TANLASH	485-492
<i>Irgasheva Umida Raimjanovna</i> TALABALAR KASBIY NUTQ KOMPETENTSIYASINI STEAM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	493-498
<i>Turayeva Lolaxon Yuldashevna</i> ERKIN MEXANIK TEBRANISHLARNI MAPLE DASTURIY VOSITASI YORDAMIDA O'RGANISH VA NAMOYISH ETISH	499-505
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna</i> TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	506-510
<i>Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna</i> OLIY O'QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINI TAYYORLASHNING DEONTOLOGIK KOMPONENTI	511-518
<i>Xasanova Gulnoza Raxatjanovna</i> KREDIT-MODULLI TA'LIM TIZIMI JARAYONIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI	519-525

13.00.00- Педагогика фанлари

Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna
Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Filologiya fanlari nomzodi

Sobirova Nargiza Numonjonovna
Farg'ona davlat universiteti doktoranti

TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O`RNI

Annotatsiya. Maqola noverbal muloqot va uning ta'limdagi roliga bag'ishlangan. Ma'lumki, tilning yozma shakligacha odamlar og'zaki muloqot qila boshlagan va og'zaki nutqning asosini noverbal vositalar tashkil etgan. Ushbu maqolada og'zaki bo'lmagan muloqotning ta'rifi berilgan, og'zaki bo'lmagan aloqa vositalari sanab o'tilgan va tillarni o'rgatishda noverbal vositalarning roli tushuntirilgan.

Kalit so'zlar: noverbal muloqot, til, o'qitish, mimika, imo-ishoralar, tana tili, noverbal vositalar

Ibragimova Ekhtiyotkhon Ismailovna
Docent of Fergana state university
Candidate of philological sciences

Sobirova Nargiza Numonjonovna
Doctoral student of Fergana state university

THE ROLE OF NONVERBAL MEANS IN TEACHING

Abstract. The article is devoted to non-verbal communication and it's role in teaching. It is known that before the written form of language human beings started to communicate orally and the basis of oral speech was non-verbal means. In this article the definition of non-verbal communication was given, means of non-verbal communication were counted and the role of non-verbal means in teaching languages was explained.

Key words: non-verbal communication, language, teaching, facial expressions, gestures, body language, miming

Ибрагимова Эхтиётхон Исмаиловна
Доцент Ферганского государственного университета
Кандидат филологических наук

Собирова Наргиза Нумонджоновна
Докторант Ферганского государственного университета

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В ОБУЧЕНИИ

Аннотация. Статья посвящена невербальной коммуникации и ее роли в обучении. Известно, что до появления письменной формы языка люди начали общаться устно, и основу устной речи составляли невербальные средства. В этой статье было дано определение невербальной коммуникации, подсчитаны средства невербальной коммуникации и разъяснена роль невербальных средств в обучении языкам.

Ключевые слова: невербальное общение, язык, обучение, мимика, жесты, язык тела, мимика.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I11Y2023N57>

Kirish. Agar tarixga nazar tashlasak, insoniyatning kelib chiqishi va tarixiy rivojlanishi haqida turli fikr va nazariyalar mavjud, ammo ma'lumki, insoniyatning yerdagi faoliyatining dastlabki bosqichlarida odamlar bir-biriga imo qilib, o'zaro aloqa o'rnatib, o'zlarining ichki dunyoqarashlarini ifoda etganlar va bunda noverbal nutqdan, asosan imo-ishora tilidan foydalanishgan [9.2]. Shunga asoslanib, odamlar o'rtasida tovushsiz uzatiladigan ma'lumotni noverbal nutq deb atash mumkin. Noverbal nutq og'zaki va yozma nutqdan ancha oldin paydo bo'lgan va hatto og'zaki va yozma nutqning paydo bo'lishi uchun asos bo'lib xizmat qilgan desa ham bo'ladi.

Til insonlar o'rtasida o'z his-tuyg'ularini ifodalash vositasi sifatida ishlatiladi, bu orqali inson o'zining asosiy va ilg'or ehtiyojlarini jamiyatdan topishi va olishi mumkin. Jamiyatdagi odamlar bir-birlarining ehtiyojlarini qondirish yoki ko'ndirish uchun ishlatiladigan bir xil ona yoki ikkinchi yoki boshqa tillarni baham ko'rishadi. Ushbu tillar asosida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi muloqotning asosiy omili sifatida aniqlanadi. O'qituvchilar va talabalar o'z g'oyalari, fikrlari, his-tuyg'ulari va kechinmalari bilan bo'lishadilar. Shuningdek, bu nafaqat og'zaki muloqotni, balki noverbal nutqni ham o'z ichiga oladi va u o'rganish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Daniela Kojichning aytishicha, yuz ifodasi, ovoz ohangi, holat yoki harakat, ko'zlar bilan aloqa qilish, imo-ishoralar bilan teginish va ko'rishlar eng ko'p ishlatiladigan og'zaki bo'lmagan aloqa kanallaridir [3].

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Insonning og'zaki bo'lmagan muloqot qobiliyatlari odatda go'daklik va erta bolalik rivojlanish bosqichlarida "avtomatik ravishda" rivojlanadi. Bular to'g'ridan-to'g'ri o'rgatilmagan ko'nikmalardir, aksincha, bu "odamlarni qanday o'qishni" ongsiz ravishda o'rganishdir. Kichkina chaqaloqlarning "raqsga tushishi" ni qanday osonlik bilan amalga oshirishini ko'rishga vaqt ajrating. Ular boshqalarning yuz ifodasi va ovoz ohangiga javob berishadi, ular ozgina kuch sarflamasdan o'z qaramog'idagilarning e'tiborini qozonishlari mumkin va ular o'zlarining yuz ifodalari, ovozlari va tanalari bilan atrofdagi dunyoni nazorat qilishni boshlashlari mumkin. Ular dunyoni qulay joyga aylantiradigan va xavfsizlik va farovonlik hissini saqlab qolishga imkon beradigan asosiy muloqot qobiliyatlariga ega [1]. Millerning ta'kidlashicha, noverbal nutqni bola og'zaki muloqot jarayonini boshlashdan oldin yaxshiroq va osonroq o'rganadi [8.10].

Og'zaki bo'lmagan muloqot bo'yicha tadqiqotlar odatda sinflarda har qanday fanni o'qitishda ishlatilishi mumkin bo'lgan o'qitish usullariga qaratilgan [7.26]. Samarali o'qituvchilar o'quvchilar bilan muloqot qilish, ular bilan aloqa o'rnatish va o'zlarini xavfsiz va qo'llab-quvvatlanayotganini his qilish uchun tana tilidan foydalanadilar. Og'zaki bo'lmagan ishoralar muloqot jarayonida ko'plab maqsadlarga erishadi va og'zaki bo'lmagan muloqotning ko'plab kanallari mavjud, o'quvchilar bilan samarali muloqot qilishni xohlaydigan o'qituvchi ularning tana tiliga, imo-ishoralariga, yuz ifodalariga, ko'z bilan aloqa qilishiga va taqdimotiga

e'tibor berishi kerak. Ushbu belgilarning ta'siri o'qituvchi sifatida muvaffaqiyat sari qimmatli qadamlardir [2.5].

Noverbal nutq nima? Noverbal nutq — bu o'z fikrini ifodalash uchun so'zlardan foydalanmasdan muloqot qilish shakli. Og'zaki bo'lmagan muloqot juda oddiy va o'qituvchilar buni odatdagidek qabul qilishadi va sinfda dars berishda doim ham alohida e'tibor bermaydilar. Darsda o'qitishning sifati va samaradorligini oshirish, o'qitish maqsadiga erishish uchun o'qitish metodini takomillashtirish muhim omil hisoblanadi [5].

Og'zaki bo'lmagan muloqot ko'pincha og'zaki muloqotga qaraganda ancha nozik va samaraliroq bo'lib, so'zlardan ko'ra yaxshiroq ma'noni etkazishi mumkin. Masalan, tabassum bizning his-tuyg'ularimizni so'zlardan ko'ra osonroq ifodalaydi. Ovozsiz nutq insonning kundalik o'zaro munosabatlarida katta ahamiyatga ega va u shaxsiy va professional ijtimoiy uchrashuvlarda muvaffaqiyatsizlikka yoki muvaffaqiyatga ta'sir qiladi.

Shuningdek, Qur'oni Karim bir necha o'rinda bu fikrga ishora qiladi, masalan, bag'rikeng va kambag'al odamlar uchun shunday deyiladi: Munofiqlar haqida: "Ularni tashqi ko'rinishidan tanigan bo'lur edingiz", deydi. Shuningdek, Imom Ali (a.s.) insonning tashqi ko'rinishi uning ichki holatining ko'rsatkichi, deb hisoblagan. Biror kishi qalbida nimanidir yashirsa, bu uning yuz ifodalarida namoyon bo'ladi. "Hech kim g'aybda hech narsani yashira olmaydi, chunki bu uning o'ylamasdan so'zlarida va yuzida ko'rinadi" [4.53].

Boshqacha qilib aytganda, og'zaki bo'lmagan muloqot deganda ma'noni etkazish uchun tana tili, mimika, imo-ishoralar va boshqa tilga oid bo'lmagan ishoralardan foydalanish tushuniladi.

Chet tillarni o'rgatishda og'zaki bo'lmagan muloqot o'quvchilarning tilni tushunish va tushunishini kuchaytirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Chet tilini o'rgatishda og'zaki bo'lmagan kommunikativ vositalardan foydalanishning ba'zi usullari:

Mimika: O'qituvchining mimikasi turli his-tuyg'ularni va munosabatlarni ifodalashi mumkin, bu esa o'quvchilarga til ohangini va kontekstini tushunishga yordam beradi. Misol uchun, tabassum do'stona munosabatni ko'rsatishi mumkin, qovog'ini burish esa norozilik yoki umidsizlikni ko'rsatishi mumkin.

Imo-ishoralar: qo'l va tana imo-ishoralari ma'noni etkazish uchun ishlatilishi mumkin, masalan, obyektga ishora qilish yoki takrorlanishni bildirish uchun aylana imo-ishora qilish. Imo-ishoralar so'z va iboralarning ma'nosini mustahkamlashga yordam beradi, shuningdek, ular tilni esda qolarli va jozibali qilishga yordam beradi.

Tana tili: O'qituvchining tana tili ishonch, obro' va ishtiyoqni bildirishi mumkin, bu esa o'quvchilarga o'zini qulayroq his qilishiga va o'quv jarayoniga jalb qilinishiga yordam beradi. O'quvchilar bilan ko'z-ko'z aloqasini o'rnatib, baland turgan o'qituvchi yanada ijobiy ta'lim muhitini yaratishi mumkin.

Ko'rgazmali qurollar: Rasmlar, jadvallar va boshqa ko'rgazmali qurollar o'quvchilarga yangi lug'at va grammatik tuzilmalarni tushunish va eslab qolishga yordam beradi. Ulardan madaniy tushunchalar va farqlarni tasvirlash uchun ham foydalanish mumkin.

Muhokama. Rol o'ynash va mimikadan foydalanish: Rol o'ynash va mimikadan foydalanish o'quvchilar tildan foydalanishi mumkin bo'lgan real hayotiy vaziyatlarni taqlid qiluvchi ssenariylarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Bu o'quvchilarning muloqot qobiliyatlarini mashq qilishlariga yordam beradi va tilda gapirishda ishonchni rivojlantiradi.

Britaniya Kengashi veb-saytida ta'limdagi og'zaki bo'lmagan muloqotning o'rni haqida qiziqarli ma'lumotlar mavjud, unga ko'ra:

Og'zaki bo'lmagan aloqa — bu ifoda etishda yordam berish uchun birgalikda ishlatiladigan bir qator xususiyatlardan iborat tizim. Ushbu xususiyatlarning kombinatsiyasi ko'pincha ona tilida so'zlashuvchilar yoki hatto til guruhidagi sub-guruhlar/sub-madaniyatlar tomonidan qilingan ongsiz tanlovdir. Tizimning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- **Kinesika** (tana tili) Yelka qisish, oyoq urish, baraban barmoqlarini urish kabi tana harakatlari, ko'z qisish, yuz ifodalari va imo-ishoralari kabi ko'z harakatlari
- **Proksemika** (yaqinlik) Maxfiylik yoki diqqatni jalb qilish uchun joydan foydalanish
- **Haptika** Teginish
- **Oculesika** Ko'z bilan aloqa qilish
- **Xronomika** Vaqtdan foydalanish, kutish, pauza qilish
- **Olfaktika** hid bilish
- **Vokalika** Ovoz ohangi, tembr, ovoz balandligi, tezlik
- **Ovoz belgilari** Gurunglash, mmm, er, oh, oh-huh, ming'irlash
- **Sukunat** Pauza, kutish, jimlik
- **Poza** Tananing holati, turishi
- **Bezanih** Kiyim, zargarlik buyumlari, soch turmagi
- **Harakatlanish** Yurish, chopish, gandarlash, oqsoqlanish

Yuqorida aytilganlardan tana tili (ayniqsa, yuz ifodalari va imo-ishoralari), ko'z bilan aloqa qilish, yaqinlik va turish ma'noni etkazish, tushunmovchiliklardan qochish va maqsadli madaniyatga moslashish nuqtai nazaridan o'quvchilar bilishi kerak bo'lgan narsalardir.

Ko'nikmalarni rivojlantirish nuqtai nazaridan, tinglash va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishda og'zaki bo'lmagan maslahatlarni e'tiborsiz qoldirmaslik kerak. Grammatik tuzilmalar singari, og'zaki bo'lmagan aloqa shakli, vazifasi va ma'nosiga ega bo'lib, ularning barchasi tildan tilga farq qilishi mumkin [10].

Natijalar. Xulosa qilib aytish mumkinki, og'zaki bo'lmagan muloqot chet tillarini o'rgatishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Mimika, imo-ishoralari, tana tili, ko'rgazmali qurollar, rolli o'yinlar va miming yordamida o'qituvchilar o'z o'quvchilari uchun yanada qiziqarli va esda qolarli ta'lim tajribasini yaratishlari mumkin.

Shuningdek, u o'qitishda muhim ahamiyatga ega, chunki u o'qituvchining ma'lumotni samarali etkazish qobiliyatini oshirishi va ijobiy ta'lim muhitini yaratishi mumkin. Og'zaki bo'lmagan muloqot o'qitishga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ba'zi usullarni o'z ichiga oladi:

O'zaro munosabatlarni o'rnatish: Ko'z bilan aloqa qilish, imo-ishoralari va yuz ifodalari kabi og'zaki bo'lmagan belgilar o'qituvchilarga o'z talabalarini bilan aloqa o'rnatishga va ishonchni mustahkamlashga yordam beradi.

Tushunishni kuchaytirish: Tana tili va ovoz ohangi kabi og'zaki bo'lmagan belgilar his-tuyg'ularni etkazishga yordam beradi va og'zaki xabarlar uchun kontekstni ta'minlaydi, bu esa o'quvchilarga nima o'rgatilayotganini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Xulq-atvorni boshqarish: Yaqinlik va ovoz ohangi kabi og'zaki bo'lmagan belgilar talabalarining xatti-harakatlarini boshqarish va sinfdagi tartibni saqlash uchun ishlatilishi mumkin.

Ishtirok etishni yaxshilash: yuz ifodalari va vokal fleksiyon kabi ogʻzaki boʻlmagan signallar oʻquv jarayoniga urgʻu va faollikni qoʻshish, oʻquvchilar uchun materialni yanada qiziqarli va esda qolarli qilish uchun ishlatilishi mumkin.

Ijobiy taʼlim muhitini yaratish: Poza, yuz ifodalari va ovoz ohangi kabi ogʻzaki boʻlmagan belgilar ijobiy va mehmondoʻst oʻquv muhitini yaratishga yordam beradi, bu esa oʻquvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshirishi mumkin.

Xulosa. Umuman olganda, ogʻzaki boʻlmagan muloqot oʻqituvchilar uchun muloqot va taʼlim samaradorligini oshirish uchun kuchli vosita boʻlishi mumkin va oʻqituvchilar oʻz taʼlimotlarida ushbu maslahatlardan xabardor boʻlishlari va ulardan foydalanishlari muhimdir.

Adabiyotlar/Literatura/References

1. Bell S. Direct teaching of non-verbal social communication skills //ASD workshop-OCCSB. – 2003.
2. Biggs J., Tang C., Kennedy G. Ebook: Teaching for Quality Learning at University 5e. – McGraw-hill education (UK), -2022.
3. Danijela Kozic, A. G. Use of nonverbal-communication Channels. Croatian Journal of Education. -2013.
4. Fatemeh Bambaeroo, Nasrin Shokrpour, The impact of the teachers' non-verbal communication on success in teaching, J Adv Med Educ Prof. 2017 Apr; 5(2): 51–59.
5. Littlewood, W. Foreign and Second Language Learning. Oxford: Cambridge University Press. -1984.
6. Miller, P. Nonverbal communication. West Haven: NEA professional Library. -1998.
7. Pan, Q.. Teacher and Student Communication in Foreign Language Classroom. 2014 ACADEMY PUBLISHER FINLAND, P. 26-29.
8. Sabghatullah Ghorzang, Mohammad Shafiq Omari, Mirwais Yahyazai The Importance Of Nonverbal Communication In Teaching, Ilkogretim Online - Elementary Education Online, 2021; Vol 20 (Issue 6)
9. Sobirova Nargiza Numonjonovna, The phonation in nonverbal speech, EMERGENT: Journal of educational discoveries and lifelong learning, ISSN: 2776-0995 Volume 2, Issue 12, Dec, 2021
10. <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/inclusive-practices/articles/non-verbal-communication>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).